

Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA, Dede Korkut Kitabı, Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü (Metnin Transkripsiyonu ve Açıklama Notları), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, 160 s.

Dede Korkut Book, Introduction Part Of Dresden Copy (Transcription Of Text And Paraphrase Notes)

Süleyman ALİYARLI*

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde pek çok araştırmacı çalışmıştır. Bunlara bir yenisi eklenmiştir: O. F. Sertkaya'nın "Dede Korkut Kitabı, Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü. Bu makaleyle onun bu eseri tanıtılmış ve bazı hususlar hakkında görüşlerimiz belirtilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Dede Korkut, Dresden Nüshası, Osman Fikri Sertkaya

ABSTRACT

A lot of analysts have studied on Dede Korkut Stories. A new study has been added to these: O. F. Sertkaya's "Dede Korkut Book, introduction part of Dresden Copy. With this article his work is introduced and our idea about some subjects is remarked.

KEY WORDS

Dede Korkut, Dresden Copy, Osman Fikri Sertkaya

* Prof. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'nın Ötüken Yayınevi tarafından yayımlanmış olan 160 sahifelik eserinin yalnız "Kitab-ı Dedem Korkud" araştırmaları sahasında değil, Türkoloji biliminin günümüz araştırmaları arasında da yer alacağına inancım var. Şöyle ki; eser sıradan bir araştırma değil, tecrübeli bir bilim adamımızın uzun yıllara dayanan çalışmaları, düşünceleri ve yeni sonuçları ile dolu çözümlemeli bir eserdir.

Eser geleneksel kural ile bölümlere ayrılmamış, temelde bütün bir metin görünüşündedir. Sanki bir çırpıda kâğıt üzerine dökülmüş hissi vermektedir.

"Dede Korkut araştırmalarının Aşamaları" başlığı ile Dedem Korkut Kitabı'nın yayın ve inceleme tarihi 8.-13. sahifelerde (8+2) olmak üzere 10 merhaleye bölünmüştür. Sertkaya, Dresden ve Vatikan el yazmalarının açıklamalı olarak yeni yayınlarının hazırlanarak ortaya konulmasını "sekizinci ve son merhale" olarak kabul etmektedir. Lakin sekizin üstüne belirttiği iki merhaleyle yazar, Dede Korkut Ansiklopedisi ile kitabın "karşılaştırmalı sözlüğünün çok ciddi şekilde yeniden ele alınarak hazırlanması" gerektiği fikrindedir. Kanaatimce Osman Fikri Sertkaya son üç merhalenin hâlâ harekette, yani bitmemiş olduğu görüşünü okuyucusuyla paylaşmak istemektedir. Zira el yazmalarının yeni açıklamalı metinlerinin ve mukayeseli sözlüğünün yapılması büyük bir iştir ve şimdiye kadar yapılan yayın ve araştırmalar bu büyük iş için yalnız başlangıç olabilecek niteliktedir.

Doğrusunu belirtmek gerekirse, Osman Fikri Sertkaya'nın eseri, Dresden el yazmasının açıklamalı ("açıklama notları" ile) yeni yayımının hazırlanması yolunda çok ciddi bir çalışma hüviyetindedir. Değerli meslektaşımızın bu incelemesinde Dresden nüshasının (şimdilik "Giriş" bölümü) sadece metin transkripsiyonu ve açıklama notları yer almıştır. Yani yazarın bu eseri elyazması üzerindeki onun büyük araştırmasının ilk bölümüdür ve kendisinin ifade ettiği gibi "bunu, diğer boylar takip edecektir." (s. 6). "İnşallah!"

Sonraki parçalarda birbirinin ardınca "metnin bulunması ve tavsifi" (Heinrich Fleischer ve Heinrich von Diez), "öncü çalışmalar" (von Diez'in *Denkwürdigkeiten von Asien*", II, Berlin, 1815 eserinden başlayarak I. Dünya savaşına kadar), Dede Korkut kitabının ayrı ayrı boy ve mevzularına hasredilmiş ilk araştırmalar kronolojik sıralama ile listelenmiştir. Tabii, kitabın ilk ve ünlü araştırmacılarından olan V.V. Bartold'un yayımları (dört boyun Rusçaya çevirisi ve açıklamaları) da bu listede yer almaktadır.

Eserin “metin neşirleri” bölümü (s. 14–18) Kilisli Muallim Rifat Bilge’nin İstanbul 1332 (1916) yayımı ile başlar. Bunun için hürmetli meslektaşımız okuyucularının sayısız alkışını, duasını kazanacaktır. Dedem korkut kitabının vatan sahası Türkiye ile Azerbaycan’dır. Kilisli Rifat Bey’in yayımı, ilk defa bütün metni ihata etmekle birlikte, kitap ve onun 12 boyu “Heinrich Friedrich von Diez tarafından Dresden yazmasından istinsah edilerek Berlin Devlet Kütüphanesi’ne verilen nüshanın Âsâr-ı İslâmiye ve Milliye Tedkik Encümeni Başkanı Ali Emîrî Efendi tarafından Maarif Nezâreti vasıtasıyla getirilmiş idi” (s.14).

Hatırlatmak isterim ki, bu tarihî işi yapmış olan her iki kişi, Ali Emîrî ile Kilisli Rifat Bey bundan az önce Kâşgarlı Mahmud’un “Divan”ının kaybolmuş sayılan yazmasını keşfedip yayımlanmasını sağlamışlardı. Daha doğrusu Kilisli Rifat Bey, bundan bir yıl önce, 1915’te “Divan”ın birinci cildini artık yayımlamıştı. Korkut kitabının ortaya çıkması, onun mucizevî dil ve mazmun güzelliği, önceki işe ara verme zaruretini doğurmuş; sonuçta 1916’da, Arap alfabesi ile Dede kitabımızın boyları 184 sahifelik bütün bir kitap şeklinde gün yüzü görmüştür.

Osman Fikri Sertkaya’nın çalışmaları ile Dresden ile Vatikan nüshalarının metin neşirlerinin tam listesi artık yapılmış sayılabilir. (Dresden nüshası metin yayımlarının genel sayısı 19, Vatikan nüshasının ise 4). Yabancı dillerde (Alman, Fars, Fransız, İngiliz, Rus, Sırp- Hırvat) olan 12 adet çevirme yayımları da ayrıca bu listeye alınmıştır. Bununla birlikte 1975–2005 yılları arasındaki filolojik ilmî açıklamalar listesinin (s.19–22) verilmesi de bu çalışmaların sonucudur. Ancak her hâlükârda eserin gayesi boyların açıklanması ile birlikte ansiklopedik bilgi vermektir. Bu liste daha dolgun olabilirdi. Bunun için başlıca Türkoloji merkezlerinin basın yayın faaliyetlerini izlemek yeterli idi. Örnek olarak Şehla Elikızı-Solmaz Azadkızı, *Kitabi Dədə Qorkud Dastanının Bakı Dövlət Universitetində Tədqiqi. Bibliografik Göstərici.*, Bakı Dövlət Universiteti neşri, Bakı 1999’u zikredebilirim. Yalnız bu kitapta Korkut boyları konusunda yüzlerce araştırmanın listesi verilmiştir. Ancak Sertkaya’nın sözü geçen listesinde yabancı dillerde yayımlanmış bulunan makalelerin verilmesi çok önemlidir, zira bu makalelerin izlenilmesi hepimizin bildiği zorluklar yüzünden her zaman mümkün olmamaktadır.

Eserin ağırlık merkezi Korkut kitabının “Giriş” bölümünde geçen 73 kelimenin açıklamalarının verildiği kısımdır. (s.24–150). Yazarın önce ayırmış olduğu “Açıklanan 73 kelime ve şekil” (s.27–29), “tıpkıbasım ve transkripsiyonlu metin” (s. 30–45) parçaları da bu esas bölümün yardımcısı durumundadır, yani her üç başlığa sığmış olan konular bütün bir araştırma metni oluşturmaktadır.

Memnuniyetle kaydediyoruz ki, eserde istifade edilen faksimile (tıpkıbasım) *Kitabi Dede Qorkud Ensiklopediyası* (Bakı, 1999) yayımından alınmıştır. Adı geçen ansiklopedik yayımda verilen faksimile, Dresden nüshasında olduğu gibi renklidir, çünkü nüshanın orijinalinde boy başlıkları, bir sıra cümle, kelime ve noktalama işaretleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Daha önceki metin yayımlarında istifade olunmuş faksimileler ise yalnız tek renkli (siyah-beyaz) idi.

Küçük bir tanıtma yazısında Yazar tarafından “Giriş” bölümünde geçen 73 kelimenin nasıl, ne şekilde açıklanmış olduğunu sıralamaya ve açıklamaya gerek yoktur. Yalnız bazı açıklamalarla ilgili görüşlerimi de bildirmek isterim:

Birincisi, tarihçilerden bazısının kendisi için yem etmek istediği meşhur öngörü hakkındadır: “*Korkut ata eyitti: Ahır zamanda hanlık geri Kayıya değe, kimense (kimsene) ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamet kopunca! Bu dediği Osman neslidür, işde sürülüp gide yörür*”.

Bu parçanın Osman Fikri Sertkaya tarafından teklif edilen okunuşunu ben tam makbul sayıyorum. Buradaki “**Kayı**’ya” kelimesinden sonra gelen “değe” sözünün Şamil Çemşidov tarafından “döne” okunması için hiçbir esas yok. Osman Fikri Sertkaya haklı olarak yazıyor: “*dön- < tön-* fiili bu güne kadar hep *nun* harfi ile yazılmıştır. Diyalektlerde bile genizleşmiş örneği yoktur...” (s.50).

Azerbaycan tarihçilerinden birinin bu parça ile ilgili açıklaması ise, yeni bir keşif gibi karşınızdadır: “Ona da hiç şüphe kalmıyor ki, Korkut Ata’nın hakkında sohbet açtığı kadim Osman nesli daha kadim Oğuz neslidir, yani sohbet Kara Yuluk Osman Bey’in ulu babası Bayandır Hakan’ın mensup olduğu daha kadim Oğuz neslinden gelir. Osmanlı İmparatorluğunu kurmuş olan Osmanlılardan değil”.

Osman Fikri Sertkaya burada tartışmayı lüzumlu görmemiş, edepli bir üslupla Akkoyunlu-Kayı “İlgilerinin olup olmadığı gibi” konuları tarihçilerimiz üzerine bırakmayı tercih etmiştir. (s. 5, 51). Söylenenlerle ilgili fikrimi bildirmek istiyorum:

1. “Dede Korkut tarihî kaynaktır” makalesinin yazarı kendi açıklamasını Ebubekir el Tihranî’nin *Kitab-ı Diyarbekirîyye* adlı eseri üzerinde kurmaya gayret etmiştir. Ancak bu gayret tamamıyla esassızdır. Çünkü bu kitapta Akkoyunlu sülalesi için “Osman nesli” tasnifi yoktur. Kaynaklardan hiçbirinde böyle bir şey yoktur. Akkoyunluların hâkim ve padişahları “Osman nesli” değil, Bayandurî unvanı ile yaşamışlardır. 1394–1434 yılları arasında adı tarihlere düşmüş olan Kuru Yuluk Osman’ın (Uzun Hasan Bey onun değil, kardeşinin

torunu idi) ismi, geriye yönelerek, “ulu babası Bayandır hakanın mensup olduğu daha kadim “Oğuz nesline” nasıl geçebilirdi?

2. Akkoyunlu Saltanatının XV. yüzyılın ikinci yarısında şöhret kazanması, ilk olarak haçlı Avrupa saraylarının Osmanlı İmparatorluğu ile keskin rekabetine bağlı idi. Osmanlı saltanatı ise artık Murad Hudavendigâr zamanında (1360-1389) Avrupa’da at oynatmakta idi. Onun zamanında, Fatih Sultan Mehmed’in tarihî fethinden çok önce devletin başşehri Edirne’ye, yani Avrupa’ya getirilmiş idi. Böyle bir devletin var oluşu Oğuz Türkleri ve onların söz sanatı için tabii olarak övünç ve gurur konusuna çevrilmişti. Göz önünde bulundurmamak gerekir ki, Oğuz dünya görüşü üzerinden henüz “Safevî kasırgası” geçmemiş, Oğuzların Azerbaycan evi İran devletçilik ve maneviyat arabasının ardına bağlanılarak şialık aşınmasına uğramamış idi. Bütün bu sebeplere göre “Osman nesli” (veya “Osmanoğulları”) yalnız Korkut kitabında değil, yazı sanatının başka örneklerinde de (zamanın tarihî Vakıanâmelerinde) aynı mazmunlu övgülerle anılmakta idi.

Yalnız “Topkapı Oğuznamesi” denilen dil yadigârını ele alalım. Burada “Osman nesli” unvanı için söylenen alkışlı övgüler böyle bir bağlamda geçiyor:

“Doğalıdan devletlü, Ulahıdan saadetlü, Ulu sultan budağı, Gazi hanın torunu”.

Bu “Oğuznâme”ye belki de son araştırmasını hasretmiş olan merhum Bahaeddin Ögel’in yazdığı gibi, “Osmanlı padişahlarının unvanı da, “devletlü, saadetlü” idi. (bk. Bahaeddin Ögel, “Dede Kurkut kitabının eski ve yazılı kaynakları hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz destanı parçaları ile karşılaştırma)”, *TDAY-Belleten 1988*, s.117, not 13). Gerçekten de, burada “Osman nesli” damgasını taşımayan kelime yoktur. “Ulu sultan budağı”, Bahaeddin Ögel’in müşahadesince, Selçuklu Sultanı Togrul’a işaretir. “Gazi hanın torunu” ise bizlerde “Doğum şehadetnâmesi” diye isimlendirilen resmî belge sıfatındadır, çünkü Osmanlı tahtına oturanlar Osman Gazi ve oğlu Orhan Gazi’nin soyundan türeyenlerdi.

3. “Dedem Korkut” kitabında güneş gibi aydın “Kayı” ifadesi geçmektedir. Tarihçiler ise son yüzyılda Akkoyunluların Kayı Boyuna mensup olduğunu tasdik eden hiçbir belgeye rastlamamışlardır. Başka bir deyişle, Dede Korkut’un “Giriş” te Osman nesli unvanına “soylanmış” olduğu parçanın, ismi geçen bir tarihçi tarafından “yeni okunuşu” tarihçi zorlamasından başka bir şey değildir.

Osman Fikri Sertkaya’nın bu gibi hususlara eserinde yer ayırması, H. Araslı, O. Ş. Gökyay, Ş. Cemidov gibi tanınmış Korkudşinasların yayımlarında “filo-

lojik zorlama" (s.102) hâllerine karşı çıkması takdir edilmelidir. Fakat itiraf etmek zorundayım, Osman Bey'in kendisi de bazen bu "filolojik zorlama" isteğinin tesirinden uzak duramamıştır.

Bana öyle geliyor ki, Korkudşinaslığın belki de en büyük belası "yanlış istinsah" aramaktır. Değerli araştırmacılarımızdan bazıları için bu, "başlıca hedef, hatta gaye olmuştur" diyebiliriz. Hatta Dresden nüshasında "1000'den fazla söz ile cümlelerin" tahrifle yazıldığını gururla beyan edenler var. Bu nüshanın metnini değil, yalnız ve yalnız "berpa ettiğimiz metinden" (?) istifade etmeyi çok acıklı bir tavırla başkalarından talep edenler var. (Bk. Şamil Çemşidov, *Kitabı Dedem Korkud*, "Elm yayınevi", Bakı, 1999, s.73-278; *Kitabı Dedem Korkudun Şmide neşri*, "Elm yayınevi", 21.XI, 2003, s.7) Canım meslektaşlarım, ilk önce geliniz, Dede kitabımızın kendi metnini, kendi imla ve yazısını korumağa, yorulmadan ve usanmadan anlamağa çalışınız. İçerisinden çıkılmaz bir durumda metni "berpa etmeye" (Ş.Cemşidov), "düzeltmeye" (O. Ş. Gökyay, H. Araslı, T.Tekin ve bazen da bu satırların yazarı), "tamir etmeye" (O. F. Sertkaya) girişmeyin. Ancak böyle olduğu zaman da "yüz ölç, bir biç" atasözümüzün tavsiyesi ile hareket ediniz.

Şimdi söyleyiniz, Dresden metninde 2. sahifenin 10. satırındaki "Karakoç (at)a **kıymayınca...**" şeklinde başlayan cümlelerin sonuncu sözü ne için, Vatikan nüshasında geçen **kara koça binmeyince** şekline dayanılarak "**minmeyince**" şeklinde okunsun? Fikrimce, O. F. Sertkaya'nın böyle bir "tamir"i için yani **minmeyince** okuyuşu için esas yoktur. Sonraki satır olan 11. satırda ise "er malına **kıymayınca** adı çıkmaz" cümlesi gelir. Tamamıyla açıktır ki, nüshanın mütensihî Türkçeyi iyi bildirdi ve bildiği için de **kıymayınca** (**kıy**-fiili, **kıyım**lı / **kıyım**sız sıfatı) imlasını kullanmıştır. Söze yüklenmiş olan derin semantik yükü bildiği ve anladığı için ona üstünlük vermiştir. Ben yine Bahaeddin Ögel'i örnek olarak anmak istiyorum: "İlim, daima yeni ataklar yapıp gelişme zorundadır. Bunun için biz metni, karşılaştırma yolu ile, Dede korkut dili ile anlatışına yaklaştırmak için, elimizden geleni yaptık. Ancak herhangi bir zorlama yapmadık. Karşılaştırma yolu ile, bazı sözleri yenileyip değiştirdik. Karanlık olanları ise aynen bıraktık" (Bk. Bahaeddin Ögel, "Dede Kokut kitabının eski ve yazılı kaynakları hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz destanı parçaları ile karşılaştırma)", *TDAY-Belleten* 1988, s.114).

Sonuncusu ise Türkiye ile, bağımsızlık kazanmış Türk cumhuriyetlerinin ilişkileri bakımından önemsiz olmayan bir husus hakkındadır: "Türkiye Türkçesi", "Osmanlı Türkçesi" (s.5, 52) anlayışları tam normal ve tarihî, ancak yeni cumhuriyetlerin dillerinin "Türk lehçeleri" gibi takdim edilmesi (s. 7 vd.) bence

doğru tasnifat sayılamaz. Azerbaycan ile Türkiye Türkçeleri nisbeten yakın tarihte, takriben 600–700 yıl önce ayrı ayrı lehçe durumuna gelmişlerdir. (Son zamanlarda göz attığım kitaplardan birinde Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmanî" anlayışına rastladım ve bunu hayret etmeksizin kabul ettim). (Bk. Doç. Dr. Recep Durmaz, *Atalar Sözü (Müntehabat-ı Durub-ı Emsal)*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2005, s. 31)

Günümüzde ise mevzu devlet dilleri hakkındadır. Onların her birini, hiçbir fark koymadan, uygun ve münasip anlayışlar ile değerlendirmek gerekir.

Yazımı, Osman Fikri Sertkaya'nın eserinin "Sunuş"undan aldığım şu cümleler ile bitirmek istiyorum. "Dede Korkut'un Dresden nüshasının "Giriş" bölümü başlıklı bu çalışmam Dresden yazması üzerindeki çalışmanın ilk bölümü olup, bunu diğer kısımlar takip edecektir. Çalışmamı ikmal edip yayımlayabilirsem, bir vasiyeti yerine getirmiş olmanın mutluluğunu tadacağıma, hocalarım Ahmet Caferoğlu'nun, Muharrem Ergin'in ve Orhan Şaik Gökyay'ın ruhlarını şad edeceğime inanıyorum" (s. 6)

Bu muhteşem ve faydalı işin yollarında meslektaşım Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'ya başarılar diliyorum. ©

"Devletlü, saadetlü Beyim hey!"